

alle kinderen, dus ook de dove kinderen, even ‘gewoon’ vindend, probeert Yvonne op school niet alleen de leerlingen onderling vanuit deze gedachte met elkaar om te laten gaan, maar ook de ouders zover te krijgen dat ze dove kinderen niet langer als ‘verschillend’ zien.

In het portret met leidinggevende Michiel (‘Met open vizier’, 6.3) wordt het anders zijn van eenieder verbonden aan het ontmoeten via de intermenselijke interactie. Het komt in beeld daar waar bestuurder Michiel vertelt over ‘de ware ontmoeting’. Volgens hem kan zo’n ontmoeting alleen gestalte krijgen als zowel de een als de ander zichzelf in een ontmoeting werkelijk kan laten zien. Dan ook kan de ander pas bereikt en geraakt worden en dan ook kan er zijns inziens pas écht bestuurd worden. Het elkaar als ‘ander’ bereiken gaat volgens Michiel voorbij aan het feitelijk met elkaar samenwerken en ook aan het al dan niet hebben van gedeelde normen en waarden. Het gaat wat hem betreft om het elkaar waarachtig tegemoet treden, waarbij kwetsbaar durven zijn en open durven staan een prominente rol speelt. ‘Op het moment dat je als bestuurder het lef hebt om jezelf te laten zien in al je zwakte, kun je iets bereiken’ zo stelt hij, daarbij aangevend dat als het er werkelijk toe doet, dat ‘we dan niet meer te bieden hebben dan wie we zelf zijn’.

6.5 (Ver)anker(en)de gastvrijheid

6.5.1 Over het vasthouden van aandacht

Dit portret is tot stand gekomen via een meeloopdag met Ruben en Maarten, bestuurders van een christelijke scholenstichting in het po.

De vraag die in *‘(Ver)anker(en)de gastvrijheid’* in relatie tot manifestaties van ‘aandachtige betrokkenheid’ naar boven komt, betreft de vraag of en hoe de intentie en het (iedere keer opnieuw) praktiseren van ‘aandachtige betrokkenheid’ kunnen en/of zouden moeten blijven samengaan.

Wat zichtbaar wordt in het portret is een – op het christelijke geloof gebouwde – gastvrijheid. Een met hoofd, hart en handen beleden gastvrijheid, waarbinnen alle ruimte wordt gemaakt om als mens te verschijnen. Of het nu gaat om de manier waarop ik als onverwachte gast welkom geheten word, de manier waarop de vergadering geleid wordt, of de bedding waarbinnen feedback op een binnen de stichting werkende directeur gestalte krijgt: in alles voert het

samen-vanuit-verbondenheid-als-mens-bestaan de boventoon. Het christelijke geloof lijkt hiervoor houvast te bieden, zowel waar het gaat om het ankerpunt van waaruit deze geborgenheid biedende gastvrijheid gestalte krijgt, als de koers waarop steeds opnieuw gevaren wordt.

Tegelijkertijd wordt zichtbaar dat het hebben van deze (binnen het geloof) verankerde intentie en koers nog niet (meteen) betekent dat intentie en handelen (altijd) coherent zijn. Zo wordt via het portret zichtbaar dat het risico aanwezig is dat een intentie – in dit geval 'gastvrijheid' – een normerend karakter krijgt. Wat via het portret daarbij ook naar voren komt is dat daar waar 'het normerende' de bovenhand krijgt, de intentie ook van karakter verandert. Sterker nog, daar waar gastvrijheid als waarachtige intentie uitnodigt om mensen te laten verschijnen, lijkt een normerend opgelegde gastvrijheid precies het tegenovergestelde te doen.

Wat via het portret ook zichtbaar wordt, is dat Ruben en Maarten permanent kritisch de vinger aan de (eigen) pols lijken te willen houden waar het gaat om de vraag of de oorspronkelijke intentie ook (nog steeds) daadwerkelijk wordt geleefd en/of dat de erin besloten gelegen 'aandachtige betrokkenheid' inmiddels uit koers is geraakt.

Wat hier in relatie tot 'aandachtige betrokkenheid' naar voren komt, is dat de stap van bedoeling/intentie naar praktiseren om een steeds opnieuw '*vasthouden van aandacht*', in de zin van (kritisch-)durven-kijken-naar vraag, juist omdat 'intentie' en 'praktiseren' niet als vanzelf simultaan op lijken te hoeven trekken.

In verschillende andere portretten komt het (ver)ankeren van de intentie tot aandachtig betrokken zijn en het van daaruit steeds opnieuw onderzoeken en vasthouden ervan, aan de orde.

Zo kleurt het portret met leerling Sam ('Onbevangen (on)geduld', 7.3) zich door een in het christelijk geloof verankerde liefdevolle 'aandachtige betrokkenheid'. Het betreft een grondtoon van 'aandachtige betrokkenheid', die gedurende de hele dag tussen de regels door merkbaar is. Deze grondtoon wordt zo nu en dan manifest gemaakt en wordt daarmee, ook al gebeurt het deels impliciet, ook opnieuw tegen het licht gehouden. Een voorbeeld daarvan is te vinden in de dagopening van docent meneer Peters.

In de portretten wordt ook zichtbaar dat een aantal leraren en leidinggevend het anker van hun 'aandachtige betrokkenheid' vinden in hun eigen biografie. Daarbij komt ook naar voren dat men 'aandachtige betrokkenheid' met enige regelmaat opnieuw vasthoudt en onder de loep neemt. Zo komt bijvoorbeeld in het portret met leidinggevende Yvonne ('Onverwachte opklaringen',

6.6.) in beeld hoe zij ‘aandachtige betrokkenheid’ dagelijks opnieuw her-innert door ’s ochtends met zichzelf ‘een intentie voor de dag’ uit te spreken. In het portret met Anja (‘Kruimeltjes’, 5.2) laat Anja aan het eind van het portret zien op haar eigen ‘aandachtige betrokkenheid’ te reflecteren, waarbij ze beaamt dat het belangrijk zou zijn om de manier waarop ze dit gestalte geeft (opnieuw) onder de loop te nemen.

Dat verankering via intenties niet altijd een garantie op praktiseren biedt, komt onder meer in het portret met Julia en Sophie (‘Stilletjes-aan’, 7.2) in beeld waar ik als onderzoeker zélf zodanig afgeleid raak door het concept van de school dat ik neig mijn eigen intenties te vergeten. Pas na een gezamenlijke reflectie, na het gezamenlijk opnieuw vasthouden van, lukte het me om terug te gaan naar waar het me om te doen was: aandachtig betrokken zijn bij Julia en Sophie.

Ook in het portret ‘Met open vizier’ (6.3) komt het wankele evenwicht tussen intenties, waarden en normen een aantal keren aan de orde. Zo betoogt bestuurder Michiel dat de vraag ‘wat vinden we nou echt belangrijk’ steeds opnieuw gesteld moet worden, waarna directeur Aleid beaamt dat het belangrijk is om steeds opnieuw naar die waarden te kijken, omdat ‘waarden heel snel normen worden’. Om te voorkomen dat normen maar al te snel een eigen leven gaan leiden, moet je terug naar de basis, zo stelt ze. ‘Die discussies wil je hebben’, geeft ze aan.

6.5.2 Portret ‘(Ver)anker(en)de gastvrijheid’

Als er zoiets bestaat als krassen op je ziel, dan heb je wat mij betreft ook zoiets als poetsdoekjes voor je ziel. Doekjes die dat wat diep binnen in jou soms verborgen aanwezig is, opwrijven en opnieuw glans geven. Zodat dat binnenste ook voor jezelf (weer) meer zichtbaar wordt. Zodat je weer (meer) contact maakt met dat deel van jezelf waarvan je weet dat het in het dagelijkse leven, in de aan de buitenkant aanwezige oppervlakte, lang niet altijd mag of kan verschijnen.

Al dagen ben ik aan het zoeken naar wat mijn bezoek aan Ruben en Maarten en hun scholenstichting X met mij als onderzoeker hebben gedaan. Welke ervaringen voor wat betreft ‘aandachtige betrokkenheid’ ze me hebben meegegeven. En misschien komen bovenstaande bewoordingen nog wel het dichtste bij hoe ik mijn bezoek ervaren heb.

Aangezien dit portret niet over mij gaat, maar over Ruben, en 'on the sideline' bestuurscollega Maarten, zou je je kunnen afvragen waarom ik deze bespiegeling maak. Dat doe ik omdat het op zielsniveau door de ander geraakt worden misschien wel is waar het in het pedagogische om gaat. Want misschien ontstaat juist dáár de beweging naar het worden van een eigenstandig 'zelf', naar een 'ik' die verantwoordelijkheid kan nemen voor zichzelf en voor de wereld. Of zou het toch nog anders liggen?

Hoe het ook zij, vanuit het perspectief van 'geraakt worden' heb ik via mijn bezoek aan de bestuurders van Scholenstichting X in ieder geval een bijzondere ervaring achter de rug. Ik ben zodanig geraakt door de ontmoeting, dat de ervaring 'in mijn systeem' is gaan zitten. Soms heb je dat hè, van die gebeurtenissen of momenten die de vezels van je 'zijn' raken, zodanig dat ze weken, maanden, jaren later nog voelbaar en oproepbaar zijn. En aangezien ik niet het raken van de ander zijn binnenkant kan beschrijven, want ja, ik zit niet in die ander, neem ik in dit geval mijn eigen binnenkant maar mee. Wat gebeurt er als iemand je raakt? Wanneer gebeurt dat? Wat is er voor nodig om het te kunnen laten gebeuren wellicht?

Op een donkere met mist doordrenkte donderdagochtend parkeer ik zo'n beetje een half uur te vroeg mijn auto voor een aantal licht vervallen winkeltjes tegenover het eveneens door ouderdom getekende schoolgebouw. Ik ben door Ruben en Maarten uitgenodigd om aanwezig te zijn bij een schoolbezoek aan één van de scholen van hun gereformeerde scholenstichting. De agenda is door een uiterst behulpzame secretaresse aan mij doorgemailed. Ik ben allereerst aanwezig bij een ontmoeting met ouders, gevolgd door een bijeenkomst met leerlingen, waarna tijdens een derde gesprek het team 'gehoord' zal worden. Ook zullen we – Ruben, Maarten en ik – gezamenlijk een kort moment bij enkele lessen aanwezig zijn. Kortom: ik heb een globaal beeld van wat me te wachten staat.

Buiten is het koud en nattig. Ik aarzel met uitstappen, de school lijkt nog gesloten. Ik heb net een lange door ochtendstondfiles getekende autorit achter de rug. De rode remlichten van parallel voortschuivende auto's verdwijnen maar met moeite van mijn netvlies. Het is vroeg en in mijn beleving te koud om buiten voor de school te wachten. Wat te doen? Op straat zijn nog nauwelijks mensen. Wel brandt er in een van de lokalen van de school licht. Felle tl-lampen verlichten een vanaf de straat zichtbaar klaslokaal, waar een jonge vrouw zich voorbereidt op de dag. Teachers never sleep, zo lijkt het. Altijd in de weer, nog even zorgen dat alles klaarstaat, voordat de kinderen om 08.30 het lokaal binnenrennen.

Ik besluit om mijn geluk via de aanwezige juf te beproeven. Zou ze mij, een voor haar onbekende reiziger, op dit tijdstip al binnenlaten? Ik haal diep adem, pak mijn tas, steek de straat over en bel aan. De jonge vrouw doet inderdaad open. Ik geef aan wat ik kom doen en dat ik me bij Monique, de directeur, zou moeten melden. Ze neemt het met een vriendelijk knikje voor waar aan en draait zich om, mij in de hal van de school achterlatend. De school oogt oud, maar voelt warm. Geen reden tot stress, zo ervaar ik, gewoon er mogen zijn. Vanuit mijn ooghoeken neem ik een herfsttafel waar. Althans, ik vermoed dat het een herfsttafel is. Veel later op de dag zal ik vernemen dat het om een tafeltje gaat waar een bijbels gebedje boven is gehangen. Niks herfsttafel! Maar dat weet ik dan nog niet. En dus denk ik: mooi, die aandacht voor de seizoenen!

Al snel komt Monique naar me toe. Ze zal die dag een hoofdrol gaan spelen, maar ook dat heb ik op dat moment nog niet in beeld. Het licht warrige jong aandoende bruine golvende kapsel en de vlotte kledingstijl lijken op het eerste gezicht niet te matchen met de oudere leeftijd die ik via een blik op haar gelaat meen te mogen optekenen. Dit is een directeur 'op leeftijd', ik vermoed zo ergens in de vijftig. Toch wordt ook het jeugdige in haar gelaat meteen zichtbaar. Als je namelijk even beter kijkt, zie je een soort van sprankelende ondeugendheid in haar ogen. Daardoor oogt ze 'op leeftijd' en 'jong' tegelijk. Interessant, hoe dat kan samengaan.

Monique kijkt me open en vriendelijk aan terwijl ik haar vertel wat ik kom doen. Haar mimiek, die een luttele seconde verwarring laat zien, maakt me duidelijk dat mijn komst niet is aangekondigd. 'Klopt', antwoordt ze als ik ernaar vraag. Ze wist niet dat ik kwam, maar geen punt, ik ben welkom. Ik verbaas me in positieve zin over het gemak waarmee ze deze u-turn neemt. Weet zij wat ik kom doen? Ik zou zelf misschien wel even langer stil willen staan bij het idee dat een onderzoeker een hele ochtend mee komt lopen.

Tijd om te dralen is er niet. Misschien dat dat ook meespeelt. Binnen een half uur moet er namelijk een school open! Tijdens het lopen naar de koffiekamer vertelt ze me dat ze pas sinds kort directeur is. Ze kent de school op haar duimpje, ze is er sinds 1997 werkzaam. Per toeval, of eigenlijk vanuit het verzoek van de leerkrachten en de stichting, is haar recent gevraagd om directeur te worden. Een hele uitdaging gezien haar leeftijd en gebrek aan ervaring, maar ach, ze heeft er zin in.

In haar doen en laten ervaar ik vrijwel onmiddellijk een open gastvrijheid. Niet speciaal nabijheid, maar wel gewoon de ruimte om open te staan voor dat wat komt. Nog voor het koffiekopje gevuld is vertelt ze me over het feit dat 'ouders' dit jaar een bijzonder thema vormen, 'maar ja, dat zijn ook golfbewegingen hè'. Ze gaan de oudergesprekken voor het eerst anders doen. Niet meer standaard, maar op maat,

en alleen dan wanneer erom gevraagd wordt of wanneer het nodig is. Het is een verzoek vanuit de school, op die manier kan de werkdruk wat omlaag en kan er in het contact met de ouders ook ruimte zijn voor dat wat speelt. In meer zakelijke taal gezegd: op die manier kunnen vraag en aanbod beter op elkaar worden afgestemd. Monique: 'Tja, ouders boden eerst wat weerstand, maar nu heb ik ze niet meer gehoord haha.'

We babbelen nog even door. Over hoe moeilijk veranderingen zijn als het erop aankomt. Dat iedereen wel zegt te willen, maar dat als puntje bij paaltje komt... 'Ja,' zo stelt ze, 'ouders houden niet van veranderingen.' 'Nee,' beaamt ik, 'maar volgens mij leraren ook niet.' We lachen samen. Ook al is het nog vroeg en kennen we elkaar nauwelijks, via humor constateren we dat we allemaal een soort van menselijke weigerachtigheid in ons lijken te kunnen hebben als het over het aangaan van het nieuwe gaat.

Even later druppelt een achttal ouders – twee vaders en zes moeders, uitgenodigd op verzoek van de directeur – in verband met geplande bijeenkomst de koffiekamer binnen. De bij een onderwijsomgeving horende bekende levendigheid en drukte is op de achtergrond inmiddels merkbaar. Deuren klapperen, de stemmen van kinderen vullen de gang, de juffen pakken nog even koffie voordat de dag losbarst, iedereen lijkt (bijna) klaar voor de start van de dag.

Ik ben erg benieuwd naar wat komen gaat. Voor mij is het vertoeven in een christelijke onderwijsomgeving nieuw. Ja oké, mijn kinderen hebben op een katholieke school gezeten, maar behalve de viering van het kerstfeest merkten we nauwelijks iets van de achterliggende identiteit. En als persoon heb ik de officiële versies van het geloof reeds lang achter me gelaten. Voorafgaand aan het bezoek heb ik me er bewust niet al te veel op georiënteerd in een poging mijn oordeel niet van tevoren al te vormen. Nu ik binnen sta merk ik dat mijn nieuwsgierigheid naar 'het pedagogische' in een door de bijbel gestuurde onderwijssetting zich meer opdringt. Hoe gaan ze met geloven om in onderwijs? Ga ik het überhaupt merken? Wordt er gebeden? Waar zit 'vrijheid' in zo'n setting?

Ik schud iedereen die binnenkomt de hand, zo ook Ruben, vanuit de veronderstelling dat het een van de ouders is. 'Oh nee hoor, dit is de big boss', zegt Monique grappend, op het moment dat ze ontdekt dat ik het bij het verkeerde eind heb. Nog even neemt iedereen de tijd om zich te settelen. Ondertussen gaat de schooltelefoon. Een van de aanwezige ouders neemt op. 'Mooi,' zegt Ruben, 'er wordt hier door ouders opgenomen, teken van een goede ouderparticipatie haha.'

Tijd om van tevoren met Ruben kennis te maken is er nauwelijks. Daar is later op de dag een moment voor ingepland. Ik leg zo kort als me lukt uit wat ik kom doen en zeg dat ik het fijn vind dat ik mee mag lopen. In een bijzinnetje vertel ik iets over mijn persoonlijke motivatie. Dat ik opgegroeid ben met een langdurig zieke vader. Dat aandacht als thema daardoor bij mij persoonlijk al vroeg in het vizier kwam. Pas later, onderweg terug naar huis, realiseer ik me dat ik ergens onderweg in zo'n gesprekje beslis of ik wel of niet iets zeg over mijn persoonlijke achtergrond. Boeiend, want wat maakt dat ik daar de ruimte voor voel of vraag?

Alle ouders zitten inmiddels. De sfeer voelt gezellig, voorzichtig vertrouwd. Ik ervaar geen ongemakkelijkheid rondom het aanwezig zijn van mij als onderzoeker, al zal Ruben later betogen dat hij mijn bezoek in het begin toch wel even spannend vond. Ruben: 'Ik had geen beeld. Ik zei tegen Maarten: 'Volgens mij is het best wel een strenge vrouw die we vandaag gaan zien.' En wij zijn natuurlijk wel een beetje losjes. Maar goed, ik dacht: ik heb geen beeld, we gaan gewoon de uitdaging aan, we laten het maar gewoon gebeuren.'

De bijeenkomst, zonder de aanwezigheid van Monique, gaat van start. De sfeer kenschetst zich door een soort ontspannen alerte rust. Iedereen is gefocust maar kalm aanwezig. Ruben, blauw jasje met pochet, stevige bos grijs opstekend haar, leeftijd moeilijk te schatten – later hoor ik dat hij inmiddels opa is –, warme lage sonore stem en een licht accent, trapt af. Een krantenartikel over een nieuw verschenen boek '*Schoolpleinmoeders*' vormt de opmaat naar het eerste deel van het gesprek. Ik ken het boek niet, maar wat ik er van begrijp gaat het over hoe ouders betrokken zijn bij de school. Even kan ik niet volgen waar hij heen wil, maar het wordt me snel duidelijk. De school heeft een moeilijke tijd achter de rug. Ruben: 'We zien dat de rust is weergekeerd. De basis is op orde. Als we naar landelijke resultaten kijken gaat het goed. De uitdaging voor vandaag: zorgen dat we wéér een goed jaar hebben en samen kijken hoe we verder door kunnen ontwikkelen.'

Nadat hij heeft uitgelegd dat ze onder de noemer 'anders vasthouden' de komende maanden gaan gebruiken om met ouders en leerkrachten in gesprek te gaan over de langetermijntoekomst – 'een hele uitdaging want ja we weten dat we gas-loos worden enzo' – legt hij de eerste vraag aan de ouders op tafel: 'Wat is jullie onderbuikgevoel bij school X?'

Nu, maar ook later op de dag, valt me naast de specifieke richting van zijn vragen ook zijn woordkeuze op. Het lijkt er haast op alsof hij via vragen als 'Waar zit jouw grootste verlangen?' en 'Wat is je onderbuikgevoel?' een ander register probeert aan te boren bij zijn gespreksgenoten dan gebruikelijk. Een register dat meer naar de hoofd-hartverbinding lijkt te zoeken, dan dat het afstevent op puur

cognitief gedreven antwoorden. Bij het schrijven van dit verslag vraag ik me af of dit een bewuste keuze is. Ik heb het die dag niet gevraagd, het antwoord zal dus op zich laten wachten.

Na een stilte, die door een fris en zakelijk ogende bestuurscollega Maarten wordt opgevuld met een korte lach, nemen de ouders om en om het woord. Het gesprek lijkt zich toe te spitsen op twee thema's. Wat als positief wordt ervaren is de kleinschaligheid van de school. Wel met de kanttekening dat 'klein' niet mag betekenen 'naar binnen gekeerd en niet van de wereld', want dan zou het ook als zwakte gezien kunnen worden. 'Het is een school waar iedereen elkaar kent. De enige school waar gedag gezegd wordt. Dat vind ik heel bijzonder', zegt een moeder. De anderen beamen. Het christelijke, de algemene sfeer: het is voor alle ouders een belangrijke reden om hun kind juist hier op school te doen.

Toch zijn er ook zorgen. Vooral het onderkennen van de ontwikkelingsfase van een kind en het via beleid planmatig én professioneel opereren met betrekking tot die ontwikkeling, is volgens de ouders op dit moment binnen de school onvoldoende geborgd. Het is te afhankelijk van een toevallige leerkracht. 'Ik wil echt geen zeurouder zijn, maar ik voel me wel gedwongen me er meer mee te bemoeien', stelt een moeder wier kind het voorbije jaar nooit haar toetsen af bleek te hebben. Een gegeven waarover door de juf niet met moeder was gecommuniceerd. Een andere moeder vervolgt: 'Ja, mijn kind is wat dromerig, wat langzamer, ik ben me er nu al van bewust dat ik moet opletten: weet de leerkracht wel hoe ze mijn kind moet begeleiden?' Ook een moeder wiens vijf hoogbegaafde kinderen vanuit een dorp twintig kilometer verderop hier naar school komen, neemt de ruimte om te pleiten voor meer vakmatige professionaliteit. 'Mijn kinderen zijn allemaal als hoogbegaafd getest. Die kinderen zwemmen, nee, verdrinken hier. Er is daarover nog steeds geen beleid gemaakt.'

In de voorzichtig geuite zorgen en onderbuikgevoelens tekent zich wezenlijke kritiek af. Kritiek die zich lijkt te richten op de onderwijskundige aanpak van de school. Oei, denk ik vanbinnen. En nu? Desalniettemin blijft mijn gevoel dat hier mensen met elkaar in gesprek zijn overeind. Een gevoel dat ik zou definiëren als naast elkaar staan in plaats van tegenover elkaar. Wat neem ik hier waar? Hoe kan ik ervaren dat hier niet (alleen) wordt vergaderd, niet zakelijk rationeel wordt geëvalueerd, maar dat hier vanuit een haast voelbare onderlinge gastvrijheid met elkaar wordt gesproken? Zit dat in de kernwaarden die mensen mee het gesprek in nemen? Zit het in het feit dat hoofd en hart zich lijken te verbinden? Of zit het in mij en denk ik iets te proeven wat er wellicht helemaal niet is?

Ruben en Maarten luisteren. De houding van Ruben spreekt haast voor zich. Licht voorover geleund richting de tafel, de handen gevouwen en een open blik, laat

hij, zo lijkt het althans, volledig binnenkomen wat er wordt gezegd. Geen muurtjes, maar deuren. Geen gelijk halen, maar daadwerkelijk ontvangen. Een houding die deels, zo ervaar ik in de loop van de dag zelf, zijn manier van doen en laten kenmerkt, maar waar daarnaast bewust, zo blijkt eveneens uit het latere gesprek, voor gekozen wordt. Ruben: 'Deze school heeft alle ruimte gekregen om de basis op orde te krijgen. Nu zie je dat het op orde is, maar, en dat hebben we ook met Monique afgesproken, er moet nog wel wat gebeuren. Al een jaar of twee, drie kabbelt het voort. Dan worstelen wij ook met de vraag hoe. We hebben niet alle antwoorden. Daarom willen we bevragen, bevragen, bevragen.'

Deze manier van doen en laten, die ik de rest van de dag nog meermalen te zien zal krijgen, lijkt ruimte te bieden. Ruimte voor onzekerheid, voor niet weten waarheen (nog), met als gevolg ruimte voor de ander om daadwerkelijk te verschijnen. En ook al behoort bevragen en ontvangen wellicht niet tot de primaire aard van 'het beestje' – 'wij zijn wel van die mannetjes hoor haha, we vinden het soms moeilijk om op onze handen te gaan zitten' – het bevalt wel. Maarten: 'Het is echt zoals we het willen doen. Ook op een andere school, waar het helemaal niet goed gaat, zijn we heel bewust op onze handen gaan zitten. Pas de laatste tien minuten niet meer. Dat hebben ze heel erg gewaardeerd. Terwijl wij er voorheen vol in gingen.'

In de gekozen aanpak – die in mijn perceptie veel minder alléén een rationeel bewuste vergaderkeuze is dan Ruben en Maarten mij willen doen geloven; persoonlijk ervaar ik gedurende de hele dag dat hun dieperliggende waarden met betrekking tot God en het bijbehorende mensbeeld hen in al hun vezels karakteriseert – tekent zich ook een zekere gedeelde kwetsbaarheid af. Het gaat niet alleen om, zoals ze zelf zeggen, 'er een klap op te kunnen geven'. Het lijkt te gaan om wezenlijk delen, samen zoeken, vanuit gedeelde waarden, zonder precies te weten waarheen.

Ruben bevestigt de ouders in hun onderbuikgevoel. 'Jullie geven precies de angel in het verhaal aan. Zie je het kind? Ja, we vinden het heel belangrijk om het te zien als kind van God. Maar zie je het kind ook in zijn ontwikkeling? Dat hoor ik terug in het rondje. De basis is nu op orde. Als de boel in brand staat levert dat ook stagnatie op. Maar nu willen we leerkrachten heel erg uitdagen om een stap verder te gaan. We vinden de school niet uitblinken in innovatief denken. De basis is er, maar er moet nog wel een slag gemaakt worden.'

Hij vervolgt zijn verhaal door zijn eigen gedachten over de toekomst met de aanwezige ouders te delen, gedachten die mede worden ingegeven door het dreigende lerarentekort. 'We zijn met directeuren bezig rondom de vraag wat de bedoeling van onderwijs is. De gaven en talenten van de kinderen ontwikkelen we nu niet optimaal. We willen op een andere manier naar de inzet van mensen kijken. We hebben

het onderwijs jarenlang te afhankelijk gemaakt van de individuele leerkracht. Een kind is een geschenk van God. Zo'n kind willen we zo goed mogelijk ontwikkelen. Het is terecht dat jullie de vinger op de zere plek leggen.'

Dan is het tijd voor de tweede grote vraag: de identiteit van de school. Ruben legt de vraag hoe ouders tegen onderwijs-met-de-bijbel-als-basis vanuit identiteits-belevingsperspectief aankijken open en bloot op tafel. Daar waar zo-even, bij het vorige thema, kritiek een duidelijke plek innam, lijken op dit thema's de ouders elkaar eenvoudig te vinden. Positief, blij met de identiteit, een veilige omgeving, een duidelijk aanwezige christelijke beleving, goed dat iedereen naar elkaar omziet, zo kleuren zich de reacties. 'Het is belangrijk dat ze leren om naar elkaar om te kijken. God houdt van jou, en ook van die ander. Dat geven we ze de hele dag mee', zo stelt een moeder.

Ruben besluit om toch nog even door te vragen. Hoe is het contact vanuit de school met de wereld om hen heen? Is er contact met de wijk? Want vanuit het geloof zou ook de wereld, de ander, er een plekje in moeten hebben. Ruben: 'In het verleden waren we meer naar binnen gericht. De verbinding met de wereld waarin we leven vinden we wel een aandachtspunt. Hoe gaat een kind om met zwart-wit, met homofilie, hoe breng je naastenliefde in de praktijk? Hoe vorm je je als burger in gemeente X? Voor ons is burgerschap echt een issue.' De ouders knikken, het blijft relatief stil. Beaamd wordt dat de school relatief weinig contact heeft met de directe omgeving. Toch lijkt niemand er zich over op te winden of druk over te maken. Het is een gegeven. Veel meer dan dat lijkt het vooralsnog niet te zijn.

Later, tijdens het gesprek een-op-een (of eigenlijk een-op-twee), praten Ruben, Maarten en ik naar aanleiding van de identiteitsvraag door over de vraag hoe de bijbel zijn plek vindt in de pedagogische opdracht en wat die pedagogische opdracht dan precies is. Ruben: 'Je leert en vormt je leerlingen op weg naar de toekomst. We vertalen dat misschien ook wel vanuit onze visie op het kind vanuit de bijbel: een geliefd kind van God met gaven en talenten die op weg is naar een toekomst. Wij kennen die toekomst niet, maar we willen dat kind onderweg wel toerusten.' Maarten vult aan: 'Om dat kind straks in die samenleving een menswaardige plek in te kunnen laten nemen, vol verwondering over wat God in deze wereld geschapen heeft.'

Ik merk dat hun zichtbare overgave aan het geloof en de bijbel me in positieve zin raakt, ze lijken volledig te staan voor wie ze willen zijn. Geen twijfel, geen zoeken, maar een duidelijke koersvastheid. Ook al is binnen het geloof – zo brengt

Ruben gedurende de dag meermalen in – ook niet alles zeker, de zekerheid van het geloof is er wel. Daardoor lijkt zich, hoe tegenstrijdig het mogelijk ook klinkt, een soort van vrijheid in hun doen en laten te manifesteren. Een vrijheid die voor en bij mij vervolgens ook voelbaar is. Zou het zo zijn dat de existentiële vragen en angsten die bij een niet-gelovig persoon toch vaak ook voor verwarring en onzekerheid zorgen, hier van tafel geveegd zijn? Is het een ‘je geborgen weten’, dat ervoor zorgt dat je de wereld meer open tegemoet treedt? Ik heb het nog niet helemaal helder. Hoe het ook zij, hun hele doen en laten lijkt zich te kenmerken door een soort van ‘vertrouwen in’. Een vertrouwen dat – wederom een schijnbare tegenstelling – juist ruimte lijkt te bieden aan twijfel, aan onzeker zijn, aan mens zijn en dus ook aan de ander.

Daar waar hun reactie bij mij aan de ene kant respect oproept heb ik aan de andere kant ook vragen. Vragen met betrekking tot het al dan niet aanwezig zijn van vrijheid in de keuze om te geloven. Vragen dus ook met betrekking tot hoe zij zelf hun pedagogische opdracht invullen. Ruben geeft in antwoord hierop aan dat er aan de ene kant een socialiserende dimensie aan het geloven zit – ‘het is ook een stuk socialisatie, het is een bewuste keuze van ouders om hun kind hier op school te plaatsen, wij zijn wie we zijn en iedereen is welkom’ – terwijl er anderzijds steeds de ruimte zou moeten blijven voor kinderen om zich af te vragen hoe zij zich zelf tot het geloof verhouden. En juist daar tekent zich een spanningsveld af. Ruben: ‘Ik vind dat wij daar vanuit het geloof wel fouten in hebben gemaakt. Geloof is heel gauw neergezet vanuit hiërarchie. Dan ga je het opleggen. Als je niet oppast ga je normerend geloven. Daar geloof ik niet in.’

Zowel Ruben als Maarten benadrukken dat vanuit het geloof gelijkwaardigheid in de interpersoonlijke interactie een centraal element is. En precies dát wordt, ook binnen de omgeving van de school, soms nog weleens uit het oog verloren. Ter illustratie haalt Ruben een ouderavond aan waar ouders aangaven vanuit controle hun kind een bepaalde kant uit te willen sturen. ‘Daar zaten ouders van: ‘Ik wil dat mijn kind dít niet doet, ik zal er voor zorgen dan mijn kind dát niet doet!’ Dan ga je heel erg vanuit de norm bepalen waar een kind wel of niet mag kijken, ja daar geloof ik niet in. Zo’n ouderavond heeft ook voor ons als doel om mensen bewust te maken van het feit dat we in een grotere wereld leven.’

De term ‘geïntegreerd geloven’ valt. Geloof moet niet zozeer iets zijn dat vanuit normen wordt opgelegd, het zou veeleer vanbinnen daadwerkelijk zo gevoeld en ervaren moeten worden. Een taak waar ook de leraar zich zélf voor gesteld ziet. Ruben: ‘Ik heb een keer meegemaakt in een team, dat er een kind was met heel extreem onbegrijpelijk gedrag. Dan wordt gezegd: ‘Dat kind kan niet blijven.’ Maar

dat kind kan niet weg, want waar moet het naartoe? Dat heeft mijn pedagogische hart geraakt. Ik ben toen de confrontatie met het hele team aangegaan en heb gezegd: 'Jongens als we dít (het geloof) met elkaar belijden en dát (het wegsturen) is wat we doen, dan matcht dat volgens mij niet.' Toen zijn zij teruggegaan naar de vraag wie ben ik dan eigenlijk? Hoe heb ik mijn (levens)route tot nu toe gelopen? Daar zou iedereen naar terug moeten. Want van daaruit laat je je pedagogische hart aan kinderen zien. Ik denk dat dat stuk bij ons niet goed genoeg ontwikkeld is.'

Na nog een korte vraag over de onverwachte groei van de school met twintig leerlingen sluit Ruben met de vraag naar aanbevelingen – ouders meenemen in de denkprocessen, ict en innovatie in beeld houden en het vieren van successen – de vergadering af.

Nog voor de ouders goed en wel de vergaderkamer hebben verlaten stroomt de leerlingenraad naar binnen. Acht kinderen, de blik op serieus, klaar om hun beste beentje voor te zetten. 'We hebben maar één spelregel,' stelt Ruben, 'en dat is dat we elkaar laten uitpraten.' Iedereen knikt. 'Wat is een goed gebaar?', vervolgt hij. 'Oké, ja, de hand omhoog als je iets wil zeggen.'

De kinderen zitten op het puntje van hun stoel. Uit antwoorden op de vraag wat nou het mooiste aan de school is blijkt dat ieder kind een duidelijk eigen beleving heeft. 'Dat we gewoon christelijk onderwijs krijgen', begint een van de aanwezige jongens, gevolgd door een zucht van een andere jongen die het gras voor de voeten weggemaaid ziet worden. 'Dat we dingen samen doen en dat niemand er buiten staat', vervolgt een van de meisjes. 'Dat we DaVinci gebruiken, je doet heel veel vakken tegelijk.' 'Lekker spelen op het plein', sluit een van de andere meiden af.

Ik frons mijn wenkbrauwen en voel twijfel. Voor mij is het volkomen nieuw dat je, als je aan kinderen vraagt wat ze het mooiste vinden aan school, er dan opmerkingen volgen die te maken hebben met het geloof. Wat zouden ze precies bedoelen? Hebben ze inmiddels aan den lijve ervaren wat geloven in God hun kan brengen, bijvoorbeeld kijkend naar veiligheid en geborgenheid? Of praten ze hier hun ouders na? Het kan toch haast niet dat dit uit henzélf komt? Lang heb ik niet de tijd om bij mijn bedenkingen stil te staan, Ruben houdt de vaart erin en gaat meteen door naar vraag twee.

'Als je iets zou kunnen veranderen hier, wat zou je dan veranderen?' Vingers in de lucht, iedereen wil het woord. Een van de jongens, stekelig haar, heeft zich opgeworpen als notulist en poogt driftig mee te schrijven met wat er gezegd wordt.

Een paar van de reacties die volgen zijn op zijn minst verrassend. Zo vinden twee van de meisjes dat de veiligheid op het schoolplein omhoog moet. 'Sommige palen bij het klimrek zitten los en de tegels moeten platter liggen.' 'En ja, we moeten een beetje meer speeltijd hebben. We hebben veel speelgoed, maar daar doen we niks mee', vult een van de jongens aan. Te weinig ruimte op de gang blijkt ook een issue. 'Ja, ja, ja', roepen de kinderen in koor op het moment dat een van de jongens dit thema op tafel legt: 'Meer ruimte en meer kapstokken!'

Ruben en Maarten noteren op hun iPad de essentie van wat er gezegd wordt. Net als bij het gesprek met de ouders lijken ze waarachtig geïnteresseerd in wat de kinderen hun vertellen, hun houding kenmerkt zich door ontvangen. Zelf merk ik vooral gefascineerd te zijn door de manier waarop en de mate waarin de leerlingen zich van hun taak kwijten: door en door serieus, doordrongen, zo lijkt het, van de bijdrage die zij vanuit hun positie in de leerlingenraad aan de verbetering van de school kunnen leveren.

Ruben wil graag weten of er binnen de leerlingenraad ook over 'leren' met elkaar gesproken wordt. Uit het gesprek dat volgt concludeert hij dat er twee thema's spelen: de leerlingen willen meer uitdaging – 'het is niet fijn als kinderen denken: dat weet ik allemaal al' – en ze willen beter leren omgaan met verschillen – 'hoe ga je met elkaar om als iemand zich minder voelt dan de ander'.

'Hebben jullie ooit gesprekken over dat er verschillen zijn en dat je daar verschillend mee om kunt gaan', vraagt Ruben vervolgens. Een klein asblond meisje helpt hem uit de droom: 'We hebben ieder jaar weer het thema talent. We hebben nooit een ander thema.' Pesten, de volgende vraag van Ruben gaat erover, is op school nagenoeg niet aanwezig. Behalve het online pesten dan. 'We hebben een groepsapp, daar wordt heel irritant tegen elkaar gedaan.' Maarten brengt in dat juist het online pesten een mooi thema voor de leerlingenraad zou zijn om zich verder in te verdiepen.

In de keuze van zijn vragen lijkt Ruben de nadruk meer op de identiteit en de vormende kant van het onderwijs te leggen, dan op de kwalificerende taak. Ook zijn laatste vraag betreft een vormingsaspect van de school. Ruben: 'Jullie zeiden dat jullie het fijn vinden dat het een christelijke school is. Waaraan merk je nou bij je juf of meester dat deze heel erg van de here Jezus houdt?' Alle vingers gaan omhoog. Bijbelverhalen vertellen, Jezus die ingezet wordt op het moment dat er een thema in de klas speelt als 'buiten sluiten', en... zingen. De notulist: 'De juf zingt heel hoog en dan zegt ze: kom op jongens, zing eens wat harder.'

Later, tijdens de nabespreking met Monique, gaat Ruben in op het 'zenden' van bijbelverhalen en liederen door leraren richting kinderen. Het woord

kwetsbaarheid valt wederom. Ruben: 'De activiteiten die gebeuren zijn goed. Maar hoe voer je nou het goede gesprek hierover? Hoe stel je je kwetsbaar op? Voor je het weet ga je het kind een ideaalmodel voorhouden en ik geloof niet in ideaalmodellen. Ik heb gezien, ook toen ik directeur was, dat kinderen het geloof vaarwel zeggen. Wat zou daar de oorzaak van zijn? Ergens denk ik dat het je als volwassene kwetsbaar opstellen en zeggen dat je het ook allemaal niet weet, er wel bij zou kunnen helpen.'

Na het gesprek met de kinderen is het tijd voor een bliksembezoek aan enkele klassen in de school. De school laat ons via dat bezoek, zo hoor ik later van Ruben, 'iets zien van waar ze trots op zijn'. Getooid met een notitieblok en onder leiding van Monique komen we groep zes binnen. Daar gaat de juf juist van start met een door de leerlingen zelfbedachte Kahoot-quiz. Waarmee kan je een bacterie zien? Met een telescoop of microscoop? De leerlingen stemmen. Wat betekent 'door de bomen het bos niet meer zien?'

Nog voor we ons goed en wel achter in de klas hebben gesetteld, gaan we door naar de volgende les, die bij groep 3. Daar is de fruihappauze bijna voorbij. Her en der gaat één van de kinderen als een ervaren schoonmaker met de Glassex-spuut aan de slag, want ja, de tafel moet schoon. Hup, even sprayen, doekje erover, en klaar is Kees. Aandoenlijk. Even later is het tijd voor de taalles. De kinderen krijgen op het digibord woordjes voorgetoverd. 'Wat staat hier m...aaa...ttt, hier staat maat.' Alle kinderen luisteren en kijken geboeid.

En dan zijn we al weer onderweg naar groep 8. Lopend naar het klaslokaal boven in de school vraag ik me af wat ik nou zo-even gezien heb. Of ik eigenlijk wel iets gezien heb. Wat maakt dat de beelden uit de klas me maar beperkt bijblijven? Waarom heb ik het gevoel dat zo een bliksembezoek mij qua informatie 'niks' oplevert? Ik wijt het aan het tempo en het feit dat ik mijn blik tegelijkertijd op de klas, de juf en op Ruben heb geprobeerd te richten. Dat blijkt te veel van het goede. En als je overal kijkt, zie je niks, zo merk ik. Bovendien heb ik, zo concludeer ik, om goed te kunnen waarnemen meer tijd nodig. Is het 'tijd', of is het 'gelegenheid om te aarden'? Want waarom lukte het wél tijdens de voorafgaande vergaderingen om me een beeld te vormen van wat zich voor mijn neus afspeelde en lijk ik dat beeld nu niet te kunnen vullen?

Bij groep acht vindt een Cambridge-debat plaats. De stelling 'op school mogen alleen gezonde traktaties getrakteerd worden' vormt de leidraad voor een geanimeerd debat tussen twee frontaal tegenover elkaar gezeten groepen kinderen.

Opstaan betekent het woord willen. De juf bepaalt wie het woord krijgt en per groep is er een maximale spreektijd ingesteld. Iedereen doet welwillend mee. 'Als iedereen appels trakteert, eet je te veel appels' stelt een van de deelnemers. 'Wat maakt dat kleine beetje suiker nou uit, in fruit zit ook suiker', repliceert de ander.

Beneden aangekomen is het tijd voor een gesprek met directeur Monique, leerkracht Babette en Carla, de binnen de school werkende ib-er. Monique, die al grappend – 'het lijkt hier wel een tribunaal haha' – binnenkomt, lijkt het allemaal relatief ontspannen te ondergaan. Wel spreekt uit haar ogen tegelijk een soort van 'nu krijg ik het te horen, maar wil ik het wel horen'-blik. Ruben neemt meteen het woord. Hij geeft aan heel erg trots te zijn op de school. 'We komen uit een hele instabiele periode. We zien dat de school nu stabiel is. De basis is op orde. Hoe nu verder? Aan jullie de ruimte om je verhaal te doen.'

Monique vertelt aan de slag te zijn met het hoogbegaafdenvraagstuk. 'We doen best veel, het heeft de aandacht, maar het is voor ouders niet altijd inzichtelijk.' Ook alle aanpalende thema's passeren de revue: de samenwerkingsrelatie met ouders, de resultaten in verhouding tot de populatie.

Ruben en Maarten, gebroederlijk naast elkaar gezeten, vertonen nog altijd hun open, luisterende houding. En tóch is er iets anders dan bij de eerste twee gesprekken. Er is meer afstand, zo schrijf ik voor mezelf op. De vragen, met enige regelmaat iets kritischer van aard, evenals het woordgebruik – Ruben heeft het over 'jullie' – verraden dat het even niet om 'wij' maar om 'jullie' lijkt te gaan.

Ook het plaatsgevonden bliksembezoek aan de klassen krijgt even de aandacht. Ruben bekritiseert de geziene klassikale aanpak. 'Ik zie een vrij bewuste klassikale aanpak. In de taalles zie ik ook weinig differentiatie. Is dit het reguliere beeld en wat vinden jullie daar van?' Later spreek ik hem op deze reactie aan. Waarom is het juist dát wat hij benoemt? Er waren toch ook nog heel veel andere dingen te zien? Mijn opmerking mag bij hem binnenkomen. Hij vraagt wat ik dan gezien heb. Ik geef aan dat ik gemotiveerde leerlingen zag, een evenwichtig klimaat, leraren die op een volwassen, gelijkwaardige toon de kinderen aanspraken, en, zeker in de laatste situatie, een geanimeerde discussie waar iedere leerling zich bij betrokken voelde. Hij laat mijn reactie op zich inwerken...

Terug naar het overleg. Babette neemt het woord in een poging op Ruben te reageren. De sfeer is inmiddels meer ontspannen. Ze benadrukt dat ze in de klas met de groep start en eindigt, maar dat er tussenin wordt gedifferentieerd. Ze beaamt tegelijkertijd dat er vaker gewerkt zou kunnen en moeten worden met korte instructies,

gevolgd door zelfstandig werken. Ook Monique bevestigt wat Ruben en Maarten gezien hebben: 'Ja, leerkrachten hebben moeite met loslaten. Ze willen de controle graag houden.'

Er ontstaat een gesprek over vasthouden en loslaten. Hoe kan de school daarin een stapje – of een stap – verder komen? Wat is er nodig om een stap te maken, welke blokkades zijn er? Welk verlangen hebben ze op dit gebied? 'Ik denk dat je moet durven', stelt Carla. 'Je moet gewoon een knoop durven doorhakken', vult Babette aan. Ook Monique beaamt dat 'je het lef moet hebben om het gewoon eens te doen'.

Ruben probeert niet alleen de school maar ook het gesprek inmiddels overduidelijk een stap verder te krijgen. Ruben: 'Wanneer gaat dat dan gebeuren? Waarin zouden wij kunnen ondersteunen? We houden ons nog vast aan het systeem zoals het geweest is. Leraren zijn te veel volgers van het systeem. Ik heb nog geen antwoord. Wat hebben jullie nodig?'

En ook al wordt het met zachtheid en liefde gezegd, iedereen lijkt het persoonlijke appel tot zich door te laten dringen. Hier zijn antwoorden gewenst! Monique heeft inmiddels verhitte wangen, haar blik blijft zoekend, wat zou ze denken? Ook Carla zit alert maar stil in het gesprek. Babette zegt weinig, maar laat een grote glimlach zien. Is dit wat zij al lang graag zou willen? Wat zegt die glimlach? Ik voel in mijn binnenste de elders aan tafel onuitgesproken emoties en trek me de oproep van Ruben plaatsvervangend aan. Het antwoord op de aan hen gestelde vraag brandt op mijn lippen. Wat hebben ze nodig? Vertrouwen dat ze een fout mogen maken! Zeker weten dat ze niet afgerekend worden!

Later, in het trio-gesprek dat volgt, zal ik mijn gedachten aan Ruben en Maarten kenbaar maken. Daar is nu, hier in deze 'pressure-cooker' geen plaats voor. Ruben heeft, zo ervaar ik het toch, inmiddels een meer sturende rol aangenomen. Hij wil iets! Hij zoekt beweging! Hoe? Ik vraag het me bijna hardop af. Ik merk dat hij dát nog niet in beeld heeft, noch lijkt hij het te willen hebben.

Hij vertelt over de pilot die hij, versneld door en onder druk van het dreigende lerarentekort, wil ondernemen. 'Nu is iedereen baas in eigen klaslokaal, maar dan worden jullie echt mét elkaar verantwoordelijk voor een grote groep met kinderen. Samen lessen voorbereiden, samen evaluaties doen. We gaan vier projecten starten om te onderzoeken of het zou kunnen werken. We willen jullie ook budget geven.' Half stellend, half vragend legt hij zijn ideeën op tafel.

En dan laat Carla, relatief plots, vrij onomwonden van zich horen. 'Ik vind dat er reuzeveel verschil is met vijf jaar geleden. Er wordt meer gekeken naar het kind, minder klassikaal.' Ruben is nog niet overtuigd. Op zijn vraag hoe de school checkt

of de school inderdaad anders is dan vijf jaar geleden, neemt Monique het woord. Via ouders, via de regiegroep ouderbetrokkenheid, via schoolpleingesprekjes.

Hoe hard Ruben ook probeert, het gevoel dat hij een laag poogt te bereiken die hij (vooralnog) niet bereikt, kan ik niet loslaten. Voor mezelf noteer ik dat er wordt gesproken via de bovenlaag. Vanbinnen – via de onderlaag – worden er dingen gedacht, gevonden, die niet worden geuit. Anders gezegd: Rubens appel wordt wel gehoord, maar raakt (nog) niet. Wat is het dat hier geen antwoord gegeven wordt? Wat maakt dat de terughoudendheid zelfs zichtbaar is? Heeft het iets te maken met verantwoordelijkheid nemen? Ik kom er niet uit. De zaken van het gemoed laten zich niet altijd in denken vangen, zo blijkt toch ook nu maar weer.

En dan probeert Ruben het nog een laatste keer. ‘Wat is nou het punt in de verte? Hoe past dat binnen de bedoeling van onderwijs?’ ‘Is het punt in de verte helder?’, vraagt ook Maarten. ‘Zeker’, stelt Monique: ‘Wat we willen zien is dat kinderen op het puntje van hun stoel zitten, dat ze gemotiveerd zijn, dat ze geoutilleerd zijn voor het leven. Daar heb je handvatten voor nodig.’

Na nog een aantal korte punten met betrekking tot de aanschaf van methoden te hebben besproken, is het tijd voor een afronding. ‘Even een korte reflectie?’, vraagt Ruben. Monique geeft aan ‘dat we nog een hoop werk te doen hebben’. Carla zegt te willen nadenken over de eerste kleine stap, richting de stip op de horizon. Ruben kan het niet laten: ‘Misschien wel een hele grote stap?’ Hij stelt het vragend, waarna Babette het stokje overneemt. ‘Ja, maak ze maar warm voor de grote stappen hahaha.’

En dan is er voor Ruben en Maarten een moment ruimte voor gezamenlijke reflectie. Het maken van stappen of stapjes – wat kan en wat is wenselijk? – vormt het kernelement van het gesprek. Ruben betoogt dat de één, Babette, een stap wil maken, terwijl de anderen, Monique en Carla, het via stapjes zouden willen doen.

Na mijn verzoek of ik mag reageren op wat ik gezien heb, word ik als derde partner volledig en onvoorwaardelijk, zo voelt het althans, betrokken in het gesprek. Ik geef aan wat ik gezien heb en dat het volgens mij voor Monique misschien wel te moeilijk is, te veel tegelijk om te doen. ‘Wat doe je, als het geen vraag van de wil, maar een vraag naar behapbaarheid is? Een dergelijke grote voorwaartse beweging vraagt om lef, een energievorm die misschien minder in vrouwen aanwezig is?’, zo poneer ik vragend, ondertussen stiekem onderzoekend of ze openstaan voor een dergelijke benadering. Ik merk dat mijn visie evenzeer tot nadenken aanzet als dat het hilariteit oproept. De school bestaat inderdaad volledig uit vrouwen. Zou het

kunnen dat deze energie minder in vrouwen aanwezig is? Ik zie het ze bijna denken. 'Ja, we hebben hier op school één man gehad, maar dat zette ook geen zoden aan de dijk haha', reageert Ruben ten slotte.

Ruben voegt er aan toe dat er mogelijk ook 'iets in onze identiteit zit'. Ruben: 'We zijn een club die altijd houvast zoekt. Het mooie is dat we houvast zoeken in het geloof. Geloof is ook niet altijd zekerheid, er zijn veel onzekerheden in het geloof. Maar je ziet wel in ons hele systeem terug dat wij moeite hebben om te innoveren, ik denk dat dat ook met onze genen te maken heeft.' Gezamenlijk zoeken we nog even door naar een antwoord op de vraag waar, wanneer en hoe de school in beweging te krijgen, zónder al precies te bepalen waar het heen moet. Ruben: 'Wij hebben gezegd: 'We hebben zelf ook wel beelden, maar we willen de school en de directie de ruimte gunnen om die ontdekkingsstocht zelf te lopen.'

Het gesprek gaat verder over Monique en Carla. Kan een van hen de 'grote animator en stimulator' achter de vernieuwing zijn? Ruben en Maarten hebben hun twijfels, kijkend naar hoe beiden als mens, persoon in elkaar zitten. Ruben: 'Monique houdt verbinding met de mensen, maar ze werkt ook staccato. Ze heeft tussenstapjes nodig, van basisstation naar basisstation. Ik vraag me af, kom je dan wel boven?'

Al pratend met elkaar bedenk ik me dat zich hier wederom een pedagogische dimensie aftekent. Ik stel de vraag hardop: 'Als de pedagogische opdracht is om de ander zijn vrijheid op een volwassen manier te laten oppakken, hoe zien jullie dat dan bij haar, hoe krijg je haar zover dat ze die volwassenheid oppakt?' Ruben: 'Ze heeft wel een sterk verlangen om dingen te ontdekken, maar is nog wel steeds een startende directeur. Misschien heeft ze goede voorbeelden nodig, je zou ook kunnen zeggen, mannelijke energie. Maar ja, die is er op dit moment niet. Ik heb ook niet alle antwoorden. Het is een worsteling. Ik zou ook tegen Monique willen zeggen: 'Gun jezelf die worsteling.' Ik denk dat soms vertraging in dit soort processen ook belangrijk is.'

Het woord vertraging resoneert. Meer nog dan dat we er hardop over doordenken, trilt het door in ieder geval mijn binnenste. Ruben verwijst naar een boek *'De vertraagde tijd'*. Thuisgekomen zoek ik het even op. Het gaat over het idee dat we als moderne 21ste-eeuwse burger gevangen zitten tussen twee definities van tijd: de tijd van de externe sociale klok en de tijd van de interne klok gekoppeld aan de persoonlijke ontwikkeling van ieder afzonderlijk mens. Volgens de auteur is het belangrijk om juist in tijden van snelle veranderingen onze eigen interne klok te vertragen. Zo niet, dan verliezen we ons zelfsturend vermogen en ontwikkelen we angst, boosheid en verdriet.

Zou het zo zijn? Zou het zo zijn dat we ons ‘zelf’ te weinig tijd gunnen? Hebben we meer vertraging nodig? Niet alleen voor wat betreft het vertragen van onze eigen innerlijke klok, maar misschien ook in het helpen vertragen van de klok van de ander? En wat betekent dat dan voor pedagogische processen? Welke plek neemt tijd daar eigenlijk in? Nemen we daarin eigenlijk de tijd, of is het een kwestie van sneller, vlugger, hoger, meer? Zelfs op het pedagogisch handelen zou je deze vraag kunnen loslaten. Als het een weg is die je wil gaan, als je betrokkenheid uitgaat naar wie een kind zou kunnen worden, per definitie dus in de toekomst gelegen, welke tijdsbeleving koppel je daar dan aan?

Het moment van terugkoppeling is daar. Monique krijgt feedback op wat Ruben en Maarten die ochtend hebben gehoord en gezien. Het gesprek is positief. Ruben en Maarten herhalen wat ze al eerder hebben gezegd: complimenten, rust in de toko, stabiliteit. Maar ze zien ook thema's die aandacht behoeven: de worsteling als het gaat om vernieuwen en veranderen, de aanpassingen die kinderen aan het schoolplein willen en de kritische feedback van ouders. Wederom plopt dezelfde vraag op: wat heb je nodig om verder te kunnen?

Monique vertelt dat ze graag van andere scholen wil leren. Dat ze zich breed oriënteert, filmpjes kijkt, artikelen leest, maar nu ook de verandering in de praktijk heel graag wil zien. Ze geeft aan dat ze nog niet weet welke kant ze uit wil. Ruben geeft aan dat hij daar spanning ervaart. Spanning tussen de kleine stapjes en de grote stap. ‘Wij denken meer: maak een grote stap, ga het gewoon doen, neem risico.’ Hij betoogt, mits zij het wil, haar gids te willen zijn: ‘De uitdaging van jou naar ons toe is om te zeggen: ‘Wat heb ik nodig?’ Misschien zijn onze openheid, liefde en vertrouwen ook belangrijke woorden in dit proces. Schroom niet om ons te bellen. Je hoeft het niet alleen te doen.’

Na het gesprek is het tijd voor een gezamenlijke teamlunch. De sfeer in de volgepropte en dus warme teamkamer is alert maar ontspannen. Eerst wordt er gebeden, dan neemt Ruben het woord. Hij haalt de kou uit de lucht door te zeggen ‘jullie verwachten van alles, zo van nu gaat het gebeuren toch haha?’ Hij geeft aan het fijn te hebben gevonden een stuk van de reis van de school mee hebben te mogen maken. ‘Complimenten, we zijn trots, ook op hoe Monique de school leidt.’

Dan krijgt Monique het woord. Ze koppelt terug wat er zo-even is besproken. Kort, staccato en voorzichtig vertelt ze dat er ‘grote en kleine stapjes’ gezet zullen

worden. Dat ook de ouders positief kritisch waren en dat online pesten op de agenda komt.

Nog voor ze goed en wel klaar is vult Ruben haar aan door te zeggen dat hij de school 'daarnaast wel een paar mannen gunt'. Iedereen lacht. De sfeer is ontspannen. Plots rinkelt een iPad. De eigenares, een van de leerkrachten op school, krijgt een rood hoofd. Ten overvloede legt ze uit dat ze haar telefoon wel op stil kan zetten, maar haar iPad niet. Er worden grapjes gemaakt. Zeker op het moment dat ze vertelt dat Siri via de iPad in haar tas plots, geheel onverwacht, van zich liet horen tijdens een kerkdienst. Juist op het moment dat de voorganger het woord 'God' in de mond nam begon Siri spontaan over spiritualiteit te orenen. Iedereen lacht.

En dan is het voorbij. Althans voor wat betreft het meelopen en meekijken. We hebben nog ruim een half uur de tijd om even na te praten, alvorens de agenda roept. Ik merk dat ik een soort van rust over me heb. Het gastvrije klimaat heeft mij en mijn lichaam de ruimte gegeven te ontspannen. Niet nodig om op je hoede te zijn, alle ruimte om als mens elkaar te ontmoeten.

Nog voor het gesprek officieel van start is, vertelt Maarten dat hij zo'n dertien jaar geleden, na een periode van ziekte, zeer bewust voor het onderwijs heeft gekozen. Afkomstig uit de commerciële sector zat hij als gevolg van kanker ruim anderhalf jaar thuis op de bank. Tijd genoeg om vanuit deze voor hem existentiële ervaring zich af te vragen waar het in het leven nou écht om draaide, wat nou écht de bedoeling was. Hij wachtte op signalen van boven om te weten welke kant hij uit zou moeten gaan. 'Ik was ineens heel betrokken bij de wereld om me heen, man ik sloeg helemaal door. Ik zat de hele tijd mensen te helpen. Ik had op een gegeven moment het gevoel: ik zit hier allemaal gesprekken te voeren met dertigers die in een identiteitscrisis zitten, omdat ze op de lagere school gepest zijn, of omdat ze in hun vorming iets gemist hebben. Dat was voor mij de bevestiging dat ik in het onderwijs aan de slag moest. Om dát mee te helpen voorkomen, om mee te helpen voorkomen dat er zoveel schade opgelopen wordt.'

Zijn openheid raakt mij. De stilte die ermee gepaard gaat doet een appel op iets in mijn binnenste. Naast dat ik wil luisteren en ontvangen voel ik mij ook geroepen iets te zéggén, iets te délen eigenlijk. Maar waarop richt dat appel zich dan? Me vanbinnen een beeld voor de geest halend hoe hij er op die bank moet hebben bij gezeten, probeer ik tot me door te laten dringen waar hij doorheen is gegaan.

Zijn openbaring creëert een soort van onverwachte intimiteit. Hoe vaak wordt dit zo door mensen met elkaar gedeeld? Wat voel ik hierbij? Welke betekenis geef ik

eraan? Naast dat zijn verhaal de gevoelszenuwen in mijn buik lijkt te bereiken, doet het ook iets met mijn beeld van Maarten. Door zijn ontboezeming ga ik hem nóg meer als mens zien. Behalve het feit dat hij zijn verhaal durft en meent te kunnen delen, wat op zich al indrukwekkend is, doet de bijzondere draai die hij voor zichzelf aan het gebeuren heeft weten te geven ook iets.

Tegelijkertijd voel ik me ook als Lisette aangesproken. Ik heb ook zo'n soort verhaal, ik heb ook moeilijke keuzes gemaakt. Ik zeg er tegen anderen weleens iets over, maar zelden pakt het dan de essentie. Of nee, dat formuleer ik niet juist. Zelden heb ik het idee dat er gezamenlijk betekenis gegeven wordt aan de existentiële dimensie ervan. Ik vertel, maar het komt niet aan. En nu dan?

In de luttele seconden waarin ik moet beslissen hoe hiermee om te gaan, besluit ik iets meer van mezelf te laten zien. Ik vertel gehaast, altijd bang dat anderen er niet mee overweg kunnen nóch geïnteresseerd zullen zijn, een erfenisje uit het verleden, over mijn ziektegeschiedenis. Over het (existentiële) zoeken, de radeloosheid, het bijna opgeven en over hoe het mooie van het leven zich plots toch weer aandiente.

Het voelt vreemd en fijn tegelijk. Vreemd, want ik ben daar als onderzoeker en niet als onderzochte, en moet ik niet als de wedeweerga zorgen dat het gesprek weer kantelt? Fijn, want het delen doet iets in de verbinding. Ruben vraagt nog even door. Ben ik nu wel gezond? Hoe zit dat met mijn vader, die was toch ook ziek geweest?

De gemeente belangstelling, de échte aandacht voor het existentiële zou je kunnen zeggen, roert me. Hoe kan het dat er hier voor mij, als onderzoeker maar dus ook als mens, belangstelling is? Ergens legt het een fundament onder het contact, zo proef ik toch. Alsof we niet alleen, maar sámen zoeken naar antwoorden rondom de meest wezenlijke dimensies van ons mens zijn. Cognitief, maar ook op gevoelsniveau. Een soort van belichaamde wederzijdse ontvankelijkheid.

Als Ruben even later op mijn vraag reageert over wanneer en hoe voor hem 'aandachtige betrokkenheid' in onderwijs van belang is, kleurt zijn reactie zich wederom door wat ik zou willen noemen 'existentiële openheid'. 'Ik heb in mijn leven voldoende meegemaakt waardoor ik heel erg getriggerd ben rondom de vraag: hoe gaat het met de ander? Mijn moeder is vroeg overleden, dat heeft mijn hele leven op zijn kop gegooid. Het heeft me niet alleen negatief, maar ook positief gevormd. Een niet-geëffend pad vormt je ook in je leven. Ik vind het mooi om van betekenis te zijn in het leven van anderen. Dat is begonnen bij jongeren en mijn zwak ligt daar nog steeds.'

Hij vertelt over zijn achtergrond – 'gewoon een boerenpummel ergens uit Zeeland' – zijn bescheidenheid – 'ik dacht op die lerarenopleiding hoor ik niet thuis,

laat mij maar naar de pedagogische academie gaan' – en over zijn karakter – 'ik heb in mijn jeugd tegen de stroom in geroeid, en nu doe ik dat ook; ook de wrijving zoeken zit in mijn bloed zeg maar.'

Ook zijn overstap van het leraarschap naar het leidinggeven komt ter sprake. 'Je moet wel goede dingen doen, maar je moet jezelf niet belangrijker maken dan het is. Toen ik hier als jong broekie begon zat ik tussen mannen in blauwe pakken. Het ging alleen maar over financiën en mobiliteit. Ik had het over het kind en onderwijs. Dan werd ik aangekeken zo van 'spoor jij wel'. Ik vind de wereld van besturen heel erg blabla. Ik heb heel lang gedacht: ben ik dan zo anders, of doe ik het dan niet goed?'

Inmiddels is volgens hem het tij gekeerd. Terug naar de basis: het kind. Datgene waar het volgens hem om zou moeten gaan. Belangrijk wel in de huidige tijd: alles niet complexer maken dan het al is en ook onafhankelijk en nuchter – 'gewoon via boerenverstand' – blijven denken. Ruben: 'Ik was vroeger een heel onzeker jochie, maar ik heb geleerd, ook door wat ik in mijn leven heb meegemaakt. Ik ben gegroeid in een soort van onafhankelijkheid denk ik. Kijk, al die geledingen, de Raad van Toezicht enzovoort, die kunnen je helemaal gek maken. Dan denk ik: het enige wat ze kunnen doen is me de laan uitsturen. Nou, als ze daar een goede reden voor hebben, dan moeten ze dat maar doen. Dan ga ik ergens anders naartoe.'

Behalve de kracht van nuchterheid zijn volgens Ruben ook de eigenschappen verbinden, doorzetten, 'een beetje spirit' en focus op de bedoeling van onderwijs van belang om in deze tijd een goede onderwijsorganisatie op poten te zetten en te houden. 'Ik heb altijd veel in de buitenwereld rondgelopen. Dat houdt je scherp en je gaat het gesprek erover aan. Waarom doen we de dingen zoals we ze doen? Waar gaat het nou echt om?'

Op mijn vraag wat in het pedagogisch proces van aansturen het aller-aller-moeilijkst is krijg ik bijna in koor – Ruben en Maarten reageren simultaan – een antwoord: 'Loslaten.' Ruben: 'Het moeilijkst is een balans vinden tussen inspireren en iedereen de ruimte geven om de eigen koers op de eigen manier in het eigen tempo te lopen. Soms wil je door levenswijsheid, door ervaring, iemand ten diepste voor een doodlopende weg behoeden, maar eigenlijk is het dan beter dat iemand zelf ervaart dat die weg doodloopt.' Wederom komt kwetsbaarheid als thema op tafel. Volgens Ruben is kwetsbaarheid essentieel in het samen optrekken. Ruben: 'Het voorbeeld geven van je kwetsbaarheid laten zien, echt, niet in de vorm van een verhaaltje, maakt dat je dichter bij de ander komt.'

Aan het eind geeft Ruben me mee dat hij het leuk vindt me ontmoet te hebben. Naast het feit dat we blijkbaar een klik hebben – 'ja weet jij waarom?' – spiegelt

het gesprek hem ook in het feit dat ze het pedagogische veld niet altijd even goed in beeld hebben. Hij nodigt me uit om het portret nog een keer live met elkaar te bespreken. Wie weet komen er nog nieuwe dingen naar boven?

Ik bedank hem voor de uitnodiging en reageer op zijn opmerking met betrekking tot het spiegelen met de woorden dat ik 'gevraagd en ongevraagd' als reflector lijk te werken. In lijn met het eerdere gesprek over het hebben van een taak of opdracht in deze wereld geef ik aan dat die van mij klaarblijkelijk ergens in 'de spiegelhoek' ligt. Terwijl ik het vertel richt ik mijn blik naar boven. Voor mij geheel onverwacht reageert Maarten met de vraag waarom ik nu naar boven kijk? 'Ehm, tja.' 'Ook al ben ik niet gelovig, ik ervaar en waardeer sommige zaken toch wel als een godsgeschenk', beaam ik met een lichte glimlach.

Ruben vertrekt naar zijn volgende afspraak. Maarten en ik praten tijdens het inpakken van mijn spullen nog even na. Op de een of andere manier wil hij me graag iets laten ervaren van wat God voor hem, maar dus ook voor mij, zou kunnen betekenen. Een aantal keer herhaalt hij het zinnetje 'als je voor je gevoel tot je bestemming bent gekomen, accepteer dan volledig wie je bent.' Hij wijst erop dat er één is die dat altijd doet en dat bijvoorbeeld Henri Nouwen daar mooie dingen over zegt. Of ik weleens het boek '*Van binnenuit*' van hem gelezen heb?

Tot slot verdiept ons gesprek zich nog even rondom het thema de ziel. Zowel bij de kinderen in school als bij het contact met jezelf, is het volgens Maarten belangrijk om oog voor de ziel te houden. 'Mijn ervaring is dat als je op zielsniveau met iemand in contact bent, dat iemand anders dan alleen maar mooier wordt.' Ik luister en probeer te proeven. En ook al zwaait de scepticus in mijn binnenste nog altijd de scepter, ik ervaar bij mezelf wel een soort van ontvankelijkheid voor de boodschap. Er komen – 'me niet laten huilen hè' – tranen in mijn ogen. De ziel. Een begrip waar nog niemand helemaal vat op heeft kunnen krijgen. Een thema dat sommige onderzoekers oproept tot grote scepsis. Een ziel? Die bestaat toch helemaal niet?

Onderweg in de auto naar huis, in de stilte van het alleen zijn, huil ik. Ik kan niet goed definiëren waarom. Ergens heeft het in ieder geval te maken met de ervaring mensen ontmoet te hebben die vanuit een zeer diepe intentie 'het goede' menen te moeten doen. Die waarachtig betrokken zijn bij de mens en bij datgene waar het in onderwijs over gaat. Enerzijds voorwaarts gericht op een (nog betere) toekomst; anderzijds volledig aanwezig in het hier en nu. Waarbij ze hun taak volledig met hun mens-zijn te lijken te verenigen. Niks rol aannemen en de mens achterhouden.

Hoezo óf óf? Gewoon én én! Kracht én kwetsbaarheid, vasthouden én loslaten. Steeds gebouwd op dat oneindige vertrouwen in God.

Maar is dat het? Is dat wat maakt dat het voelt alsof mijn ziel gepoetst is? Of is er nog meer nodig? Ik merk dat er meer en meer vragen komen bovendrijven in een poging het magische te duiden. Is het misschien juist de interactie zélf – het reciproke daarin – die maakt dat we ons 'zelf' (even) aan de wereld konden tonen? En waar komt die behoefte om je diepste zelf te kunnen laten zien eigenlijk vandaan? Hebben we dat als mens niet allemaal nodig? Om van daaruit zin en betekenis te kunnen geven aan het bestaan wellicht?

In een poging de ongrijpbare magie van 'aandachtige betrokkenheid' te grijpen schrijf ik in mijn memoblokje op dat het iets te maken heeft met 'niks hoeven', met 'de ruimte ervaren om je gezien te laten worden in al je twijfels in al je zoeken'. Een existentiële ervaring om jezelf met de hulp van de ander – in dit geval Ruben en Maarten – te mogen, willen en durven laten zien. Geen noodzaak (meer) voelend tot een mooi opgepoetste, gepimpte buitenkant. Geen behoefte ervaren om je af te schermen, want, zo voelde het toch, hier wordt geen 'kwaad' gedaan. Om vervolgens 'gewoon' dat dieper gelegen 'ik', dat stuk voorbij het ego, de ziel, of hoe je het ook wil noemen, aan het daglicht te tonen. En ook al leek het aan de buitenkant misschien heel gewoon, dat was het voor mij vanbinnen niet. Ze komen ook niet zo vaak voorbij, die momentjes. Maar als ze er dan zijn, dan beroeren ze je. Mij in ieder geval wel. Ten diepste.

Thuis bekijk ik via een door Maarten doorgestuurde link een filmpje van Henri Nouwen. Je bent niet wat je doet, niet wat je hebt, noch wat anderen over je zeggen, is zijn boodschap. Je bent een kind van God, van wie gehouden wordt, no matter what.

Kwetsbaarheid, raakbaarheid, mogen zijn en laten zien wie je ten diepste bent. De woorden ijlen nog lang na in mijn hoofd.

6.5.3 Over (samen) ergens (ge)raken

Een tweede kwestie in relatie tot 'aandachtige betrokkenheid' die via het portret met Ruben en Maarten het licht ziet, betreft het (al dan niet) kunnen bereiken van iemands innerlijk. De vraag die het raken van de ander oproept is wat de betekenis van 'raken en geraakt worden' is, kijkend naar de aandachtig betrokken relatie tussen leraar en leerling.

Geraakt (kunnen, durven en willen) worden komt in het portret op verschillende manieren langs. Wat daarbij zichtbaar wordt is dat het raken, via de ongemakkelijkheid die het qua gemoedstoestand bij de geraakte persoon in kwestie met zich meebrengt, een innerlijk gesprek op gang lijkt te brengen met betrekking tot existentiële kwesties. Het geraakt worden brengt beweging daar waar het gaat om de vraag hoe je je tot jezelf, de ander en de wereld wilt verhouden en welke bestaanskeuzes je wil maken. Daarbij lijkt het raken los te maken wat vastzit en zichtbaar te maken wat eerder onzichtbaar bleef.

Zo wordt in het portret helder dat zowel Ruben als Maarten vanuit het in existentiële zin geraakt zijn keuzes hebben gemaakt in relatie tot hoe ze (als mens) willen bestaan. Ook ik als onderzoeker word – op het moment dat we met elkaar onze levensgeschiedenissen kort delen – vanbinnen geraakt. Verder komt het ‘raken en geraakt worden’ in beeld daar waar Ruben aangeeft een kwetsbare opstelling te vragen van leraren waar het gaat over het voeren van een werkelijk gesprek over geloof met de leerlingen in de klas. Ook wordt in en via het feedbackgesprek tussen Ruben, Maarten en het team helder dat de ander raken, de ander vanbinnen bereiken, niet altijd meteen plaatsheeft zodra je als aandachtigbetrokken-zijnde probeert om die ander vanbinnen te bereiken.

Kijkend naar ‘aandachtige betrokkenheid’ wordt via dit portret zichtbaar dat raken beweging in het innerlijk brengt. Daarbij wordt ook zichtbaar dat *samen ergens (ge)raken* mogelijk is daar waar de drie bewegingen ‘aandachtigheid’ (werkelijk, kwetsbaar, open staan voor de ander), ‘aanwezigheid’ (er daadwerkelijk zijn in het gesprek) en ‘betrokkenheid’ (het articuleren van dat wat in beweging zou kunnen komen) samen lijken te komen. Tegelijkertijd vormt ‘aandachtige betrokkenheid’ als zodanig geen ‘garantie op succes’: of de uitnodiging om in gesprek te gaan met het eigen innerlijk wordt aangenomen en opgepakt is aan de ander.

Ook in het portret met Yvonne (‘Onverwachte opklaringen’, 6.6) komt ‘raken en beweging brengen’ als thema langs. Enerzijds vanuit de persoonlijke behoefte van Yvonne – ‘ik laat me nogal gauw raken’ – om meer professionele afstand te kunnen bewaren, anderzijds in relatie tot het in beweging krijgen van kinderen en leraren op weg naar het nieuwe.

In het laatste geval koppelt Yvonne het al dan niet geraakt worden en in beweging kunnen komen aan welbevinden. Volgens haar staat welbevinden voorop en kan raken en van daaruit beweging brengen alleen daar ontstaan waar welbevinden zijn plek heeft. Via haar betoog wordt inzichtelijk dat het

bij welbevinden lijkt te gaan om een soort van innerlijk en uiterlijk 'aanwezig' evenwicht. Ter illustratie haalt ze het voorbeeld van een vechtscheiding aan: een kind kan alleen maar verder komen als de rust is weergekeerd, aldus Yvonne. Ook bespreekt ze in dezen de manier waarop ze de leraren verder wil krijgen voor wat betreft hun didactische aanpak. Het bereiken en raken van leraren in dezen dient volgens haar aandachtig betrokken te gebeuren. Niet te snel, maar wel snel genoeg. Vanuit precies de juiste balans tussen hier-en-nu en de beweging naar de toekomst. Met voldoende aandachtigheid en betrokken beschutheid. 'Ik kan hier wel lean and mean gaan worden, waardoor een niet of minder functionerende collega van voor naar achter niet meer weet hoe het te doen, maar dat gaat zelden goed', zo stelt ze. 'De situatie wordt dan zo onveilig voor mensen'.

In het portret met Gerard ('Tussen schuren en schaven', 6.2) is raken en geraakt worden een van de rode draden doorheen het hele portret. Daar betreft het het zoeken naar een gebied waarbinnen de ander wel geraakt kan worden zonder dat deze zich – vervolgens – afsluit en/of terugtrekt uit de samenwerking. Wat hier ook zichtbaar wordt is dat raken en geraakt worden niet altijd (meteen) positief hoeft te zijn. Raken kan, in eerste instantie, ook juist als heel ongemakkelijk ervaren worden. De kwestie die in dit portret naar voren komt is de vraag hoe het raken van iemands binnenste gestalte kan krijgen, zonder dat het er in besloten liggende 'schurende' uitpakt als een 'schaven'. Daarbij komt ook de vraag in beeld of raken-zonder-uit-relatie-te-gaan gestalte kan krijgen daar waar reciprociteit uitblijft. Anders gezegd: kun je iemand vanbinnen raken als jij zelf niet open staat om innerlijk geraakt te worden?

6.6 Onverwachte opklaringen

6.6.1 Over onbezette aandacht

Dit portret is tot stand gekomen via een meeloopdag met Yvonne, directeur van een school in het primair onderwijs.

Een eerste kwestie die via het portret 'Onverwachte opklaringen' met Yvonne het licht ziet, betreft de manifestatie van onbezette aandacht. Hoe verhoudt 'aandachtige betrokkenheid' zich tot oningevulde, onbezette tijd en ruimte waarin nog niet geweten, gevonden, beoordeeld, bepaald of anderszins ingevuld is?